

ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ ОВОЧІВ ТА ФРУКТІВ

Жужукіна Н.І. доцент кафедри прикладної економіки НУХТ

Анотація. В статті розглянуто особливості формування та структурування промислової переробки овочів та фруктів, визначена оптимальна та сучасна територіальна структура розміщення плодово-овочеконсервних виробництв, проаналізована видова структура виробництва консервів з плодів та овочів, показані негативні тенденції в їх зміні. Визначено, що сучасний обсяг виробництва плодово-овочеконсервної продукції може бути збільшений мінімум в 2 рази.

Входження в цей сектор економіки є більш доступним порівняно з зерновим сектором агропромислового комплексу, а бізнес більш конкурентним, хоча тенденції до монополізації посилюються.

Найбільш доступним слід вважати інвестування в регіони, зазначені в статті, які за своїми кліматичними та ґрунтово-геологічними умовами мають унікальні можливості для вирощування і переробки овочів та фруктів, традиційно займалися цим видом діяльності, але під час кризи 90-х років минулого століття позбулися потужності консервних заводів і на сьогоднішній день не відновили втраченого потенціалу.

Конкурентоспроможність нового бізнесу може бути забезпечена лише за умови створення власної сировинної бази через примхливість сировини. Поєднання виробництва плодово-овочевої продукції, її переробки та трансфера в одній вертикально-інтегрованій структурі забезпечує гарантований обсяг, якість та графік поставок сировини, високу завантаженість сировинних потужностей та рентабельність виробництва.

Ключові слова: овочі, фрукти, переробка, можливості інвестування, територіальна структура, видова структура.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности формирования и структурирования промышленной переработки овощей и фруктов, определена оптимальная и современная территориальная структура размещения плодоовощеконсервных производств, проанализирована видовая структура производства консервов из плодов и овощей, показаны негативные тенденции в их изменении. Определено, что современный объем производства плодоовощеконсервной продукции может быть увеличен минимум в 2 раза. Вхождение в этот сектор экономики является более доступным по сравнению с зерновым сектором агропромышленного комплекса, а бизнес более конкурентным, хотя тенденции к монополизации усиливаются.

Наиболее доступным следует считать инвестирования в регионы, указанные в статье, которые по своим климатическим и почвенно-геологическими условиями имеют уникальные возможности для выращивания и переработки овощей и фруктов, традиционно занимались этим видом деятельности, но во время кризиса 90-х годов прошлого века лишились мощности консервных заводов и на сегодняшний день не восстановили утраченного потенциала.

Конкурентоспособность нового бизнеса может быть обеспечена лишь при условии создания собственной сырьевой базы через капризность сырья. Сочетание производства плодово-овощной продукции, ее переработки и трансфера в одной вертикально-интегрированной структуре обеспечивает гарантированный объем, качество и график поставок сырья, высокую загруженность сырьевых мощностей и рентабельность производства.

Ключевые слова: овощи, фрукты, переработка, возможности инвестирования, территориальная структура, видовая структура.

Annotation. In the article the features of the formation and structuring of industrial processing of fruits and vegetables and optimal territorial structure and modern accommodation tinned vegetables and fruits industries analyzed species

structure of production of canned fruits and vegetables, show negative trends in their

change. Determined that the current output of tinned vegetables and fruits production can be increased at least 2 times.

The entry in this sector is more affordable compared to the grain sector, agriculture, and business more competitive, although the trend toward monopolization amplified.

The most affordable should consider investing in the regions mentioned in the article, whose climate and soil and geological conditions have unique opportunities for growing and processing of fruits and vegetables, traditionally engaged in this activity, but during the crisis of the 90-ies of the last century lost power canneries and today did not restore the lost potential.

Competitiveness of new business can be ensured only through creation of own raw materials through moodiness. The combination of fruit and vegetable products, processed and transfer to a vertically integrated structure provides a guaranteed amount, quality and delivery schedule of raw materials, high load capacity and raw profitability.

Keywords: fruit and vegetable processing, investment opportunities, territorial structure, species structure.

Вступ. Агропромисловий комплекс України є тим сегментом економіки, який зберігає позитивні темпи розвитку навіть в умовах кризи і може бути тим важелем, що знівелює негативні тенденції по іншим секторам реального виробництва. До того ж вже в 2013 році продукція агропромислового комплексу забезпечила надходження в бюджет країни кожного четвертого долара, що є особливо важливим в умовах зниження валютної виручки від підприємств металургійного комплексу. Якщо експортний потенціал виробництва та переробки зернових культур та насіння соняшника реалізується гідно, то потенціал бізнесу з промислової переробки

овочів та фруктів використовується неповністю. Вже зараз конкурентними на зовнішніх ринках є вітчизняні виробники концентратів яблучного соку та томатної концентрованої пасти. Україна за своїми кліматичними та ґрунтово-геологічними умовами має унікальні можливості для вирощування плодово-овочевої продукції, але зараз цей потенціал використовується менш ніж на 50% [1,2,3].

Питання територіальної локалізації промислової переробки овочів та фруктів згідно із природно-кліматичними особливостями країни, визначення оптимальних моделей ведення бізнесу були досліджені в роботах Бойко В.І., Григорома Г.К., Лободи Н., Мовмовича Г.М., Пламарчука М.М., Язиніної Р.О. і реалізовані в процесі формування плодово-овочеконсервної промисловості. Починаючи з 60-х років минулого століття, коли цій промисловості почали надавати стратегічного значення. Однак у 90-х роках відбулось розбалансування територіальної та видової структури виробництва плодово-овочевих консервів і, не зважаючи на певні позитивні процеси розвитку галузі, починаючи з 2000 року оптимального структурування все ще не відбулося. Запропонований аналіз сучасного стану структурування бізнесу з промислової переробки овочів та фруктів, особливостей входження в цей сектор економіки може привабити потенціальних інвесторів в сферах розміщення капіталу.

Постановка завдання. Метою проведеного і викладеного в статті аналізу є визначення напрямків розвитку плодово-овочеконсервної промисловості та характеристика стану елементів ринку в даному секторі економіки. При проведенні дослідження використовувались методи системного аналізу та економіко-статистичні методи обробки економічної інформації.

Основні результати. У формуванні та розвитку бізнесу з промислової переробки овочів та фруктів можна виділити такі етапи формування та структурування цього виду діяльності. 1960-1975рр. - період становлення

індустріальної переробки плодів та овочів, перехід від напівкустарного виробництва до створення потужних промислових підприємств. 1975-1985рр. - період структурування сировинної бази та потужності консервних заводів шляхом спеціалізації, концентрації та інтеграції виробництва плодів та овочів та їх переробки в агропромислових структурах різного типу. Обсяг виробництва плодово-овочевих консервів до 1985 року становив 627 тис. т. на рік. 1985-1990 рр.- період інерційного розвитку підприємств галузі при відсутності суттєвих дисбалансів сировини і потужності. В 1990 році було вироблено 758,5 тис. т. плодово-овоче консервів. 1990-2000рр. - період рецесивного стану в діяльності консервних заводів, спричинений перехідним періодом та загальною кризою в економіці країни. Занепад власної сировинної бази призвів до того, що підприємства почали впроваджувати технології, які були орієнтовані на переробку імпортованих концентратів та напівфабрикатів, що значно змінили видову та територіальну структуру виробництва плодово-овочевих консервів. У 1985-1990 рр. плодово-овочеконсервне виробництво було зосереджене переважно в південному та південно-західному економічному районах. При цьому частка південного економічного району становить 58% обсягу виробництва, а південно-західного - 33%. В областях південно-західного району було зосереджено виробництво томатних та фруктових консервів, а також меншою мірою овочевих. В областях південно-західного та Донецько-Придністровського районів частка овочевих консервів складала більш ніж половину обсягів виробництва. При цьому в південно-західному районі переважав овоче-фруктовий, а в Донецько- Придністровському – овоче-томатний напрямок бізнесу. Така структура виробництва найбільш точно відповідає природно-кліматичним особливостям України і може вважатися оптимальною. Впровадження технологій, орієнтованих на переробку іноземних напівфабрикатів та концентратів, а не вітчизняної сировини, обумовило зміну територіальної структури плодово-овочеконсервного виробництва. Відбулось переміщення переробного бізнесу із природно-кліматичних сировинних зон

до зон споживання готової продукції (до великих промислових центрів). При цьому обсяги виробництва зменшились у 2000 році до 150,5 тис т. переробки овочів та фруктів, а асортимент продукції обмежився переважно виробництвом соків, томатних соусів та кетчупів.

З 2000 року почалось поступове відродження галузі. Інвесторами підприємств галузі, безпосередньо, стали іноземні фірми(«Nestle», «South Food», «Cruft Food» та інші), які створили вертикально-інтегровані структури з власною сировинною базою та системою логістики. Використання виробничого потенціалу плодово-овоче консервних підприємств показує майже повну залежність їх продуктивності від сировинного фактору. Плодово-овочеконсервні заводи мають вимагати від своїх партнерів виконання таких складних умов постачання сировини, як дата початку поставок та тривалість сезону, добова ритмічність, якість сировини та її видову структуру, а не тільки загальний обсяг поставок. Дотримуватись всіх цих умови в межах лише договірних відносин майже неможливо. Тому необхідним є перехід від продуктової контрактації до виробничої інтеграції. Застосування найбільш оптимальної бізнес-моделі для промислової переробки овочів та фруктів (вертикально-інтегрованих структур) дає можливість компаніям-лідерам («Чумак», «Верес», «Смак», «Сандора») постійно зміцнювати свої позиції на ринку плодово-овочевої консервації. Більшість переробних підприємств, які не створили власної сировинної бази, поступаються в конкурентній боротьбі більшості агропромислових формувань. Тому відтворення власної сировинної бази з урахуванням сучасних інноваційних методів закладання садів та сільськогосподарських угідь, є основною умовою виживання плодово-овоче консервних заводів.

Серед характерних рис сучасної консервної промисловості України можна виділити наступні.

Обсяги виробництва консервної продукції в Україні в 2012 році досягли 263,5 тис. т. за рік, що становить 35% від рівня виробництва 1990

року та 175% від рівня виробництва в 2000 році. Таким чином, існують суттєві потенціальні можливості подальшого нарощування обсягів промислового вирощування та переробки овочів та фруктів.

В територіальній структурі виробництва плодово-овочевих консервів хоча і відбувається орієнтація на природно-кліматичні зони вирощування овочів та фруктів, але спостерігається різне скорочення кількості регіонів, 79,6% від загального обсягу виробництва натуральних консервованих овочів забезпечують підприємства чотирьох областей : Миколаївську! (25,1%), Херсонську (19%), Черкаську^ (18,5%), Одеську (17%). На Вінницьку область припадає 53,8% виробництва джемів, фруктового желе, пасти та пюре і майже 50% виробництва натуральних соків забезпечує Миколаївська область.

Не задіяними залишаються можливості відтворення потужності з промислової переробки плодово-овоче консервної сировини в Запорізькій, Хмельницькій, Київській, Волинській, Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Полтавській, Рівненській, Сумській областях.

Все ще обмеженим залишається асортимент плодово-овочевих консервів. У структурі виробництва овочевої консервації 32,9% належить томатному пюре, 15,6% становлять натуральні консервовані огірки і томати, 17% - інші овочеві та грибні консервовані страви. Майже 80% переробки фруктів займає плодово-ягідне пюре для виробництва соків. Асортимент плодово-овочевої продукції відповідно до діючої в Україні нормативно-технічній документації, може становити більше 1000 найменувань, однак на сьогоднішній день підприємствами промисловості випускається менше 100 найменувань.

Повністю насичений продукцією є лише ринок соків, проте інші плодово-ягідні консерви, а саме : варення, джеми, желе, повидло, маринади з фруктів, соуси, мочені та сушені плоди, цукати, компоти вітчизняного виробництва, майже, відсутні. Щодо овочевих консервів, то потребує

збільшення виробництво овочевих закусочних консервів, овочевих обідніх страв, заквашених і солених овочів.

В експорті плодово-овочевих консервів переважає напівготова продукція. Експорт овочів, консервованих для тимчасового зберігання, але водночас непридатних для вживання в їжу (концентровані соки, пасти, пюре) стрімко зріс у 2012 році порівняно з 2011 році (108,6 тис. доларів США , 389,3 тис. доларів США відповідно), тобто збільшився більше ніж у три рази. У наступному 2013 році, даний показник знизився на 57,7 тис. доларів США. Найбільшу кількість цієї продукції Україна експортує до Німеччини та Польщі, меншу частку в Російську Федерацію. Ситуація з експортом варення, джемів, плодових желе, мармеладу, плодового або горіхового пюре чи пасти, одержаним шляхом теплової обробки з доданням цукру чи інших підсолоджуючих речовин кардинально відрізняється. У 2011 році обсяг експорту становив 3019 тисяч доларів США, однак у 2012 році цей показник різко знизився до 2024,1 тисяч доларів США. У 2013 році обсяг експорту дорівнював 2143,4 тисяч доларів США.

Існує ще одна тенденція, яка спостерігається у сфері переробки овочів та фруктів. Це посилення концентрації ринку, тобто, зростання частки підприємств-лідерів. Це пов'язано переважно з тим, що ці компанії застосовують найбільш вдалу для цієї галузі бізнес-модель - вертикально-інтегровані агропромислові структури і плодово-овоче консервні підприємства, які не створили власної сировинної бази, а працюють на умовах контрактації не витримують конкуренції. Разом з тим входження на цей ринок є менше контрольоване. Як вже зазначалось, цей сектор агропромислового комплексу розвивався переважно за рахунок іноземних інвестицій, тому що не привертав увагу вітчизняних промислово-фінансових груп (на відміну від зернового сектора) через порівняно тривалий цикл обігу та дуже примхливу сировину.

Висновки. Сучасний обсяг виробництва плодово-овоче консервної продукції може бути збільшений мінімум в 2 рази, але і в цьому випадку він навіть не досягне рівня виробництва 1900 р. Протягом тривалого часу консервна промисловість випускає конкурентоспроможні товари, зорієнтовані на внутрішній та зовнішній ринки. Поки що в експорті продукції на західні ринки переважає напівготова продукція (концентровані пасти, пюре), але поступово збільшується і частка продукції повного циклу переробки. На внутрішньому ринку потребує розширення асортименту овочева та фруктова група консервів. Насиченими можна вважати ринки соків та томатних продуктів.

Входження в цей сектор економіки є більш доступним порівняно з зерновим сектором агропромислового комплексу, а бізнес більш конкурентним, хоча тенденції до монополізації посилюються. Найбільш доступним слід вважати інвестування в регіони, зазначені в статті, які за своїми кліматичними та ґрунтово-геологічними умовами мають унікальні можливості для вирощування і переробки овочів та фруктів, традиційно займалися цим видом діяльності, але під час кризи 90-х років минулого століття позбулися потужності консервних заводів і на сьогоднішній день не відновили втраченого потенціалу.

Конкурентоспроможність нового бізнесу може бути забезпечена лише за умови створення власної сировинної бази через примхливість сировини. Поєднання виробництва плодово-овочевої продукції, її переробки та трансфера в одній вертикально-інтегрованій структурі забезпечує гарантований обсяг, якість та графік поставок сировини, високу завантаженість сировинних потужностей та рентабельність виробництва.

Література :

1. Консервні заводи України / [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://www.spr.ua/all/konsernie-zavodi/>

2. Статистичний збірник « Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

3. Статистичний збірник України в цифрах // Державний комітет статистики України. - 2012.